

Антоніна Тимченко
кандидат філол. наук,
член Спілки письменників України

ВОЛОДИМИР СВІДЗІНСЬКИЙ **(1885—1941)**

Кілька десятиліть тому ім'я В. Свідзінського не було відома широкому загалу, позаяк творчість цього автора знало тільки обмежене коло літературознавців та митців. Сьогодні ж маємо унікальну можливість вивчати його лірику, насолоджуючись досконалим володінням словом, високим аристократизмом духу поета європейського масштабу. «Шевченко, Франко і Леся — хліб насущний, без якого ніщо, ні людина, ні культура, жити не можуть. Але Свідзінський — це найпрекрасніша з квіток, що їх українська людина зростила у своєму саду, Свідзінський для мене — найпотрібніший з українських поетів» [1:153].

Володимир Євтимійович Свідзінський народився 8 жовтня 1885 року в с. Маянів Подільської губернії (тепер Вінниччина) у багатодітній священицькій родині. Мальовничі краєвиди, озеро, сад і таємничий ліс — все це, безумовно, не могло не відбитися на майбутній творчості. Навчався В. Свідзінський у бурсі, потім у Подільській семінарії, на економічному відділенні Київських вищих курсів. Переїхав до Житомира, був мобілізований до діючої армії, згодом оселився у Кам'янці-Подільському. Це місто стало дуже дорогим для В. Свідзінського: тут, на Поділлі, жили батьки, тут

минули роки навчання. Була до вподоби й сама атмосфера: затишні парки, давні князівські замки. Чоловік вступає до Кам'янецького українського університету, де викладають І. Огієнко, Д. Дорошенко, Л. Білецький, Є. Тимченко, М. Драй-Хмара. Ще із семінарії В. Свідзінський мав базове знання давньогрецької та латини, в університеті вдосконалює його, додаючи до свого активу ще й німецьку; знав також французьку й польську мови.

З приходом радянської влади та перенесенням столиці до Харкова Кам'янець порожніє, і В. Свідзінський в пошуках роботи наважується на переїзд до столиці. Так 1925 року починається харківський період життя митця. На той момент поет уже мав дружину й доньку, тож відчував велику відповідальність: слід не лише освоїтися в непривітному індустріальному Харкові, а й винайняти помешкання, забезпечити переїзд і гідне існування родини. Активне літературне життя міста давало певні можливості, тож поет тимчасово влаштовується на коректорсько-редакторську працю в журналі «Червоний шлях». Про ту пору збереглися спогади Й. Айзенштока: «У другій, геть уже малесенькій кімнатці зазвичай сиділо двоє: Павло Григорович Тичина і Володимир Юхимович Свідзінський, флегматичний з вигляду і дуже мовчазний чоловік, тонкий поет-лірик, талановитий перекладач французької та латинської лірики» [3:461]. Надалі поет працював також для інших часописів, газет тощо: скрута не дозволяла відмовлятися навіть від нецікавих пропозицій. Здійснював багато перекладів — і на замовлення, і «для душі»: В. Свідзінський є перекладачем творів Гесіода, Арістофана, Овідія, пам'ятки «Слово про похід Ігорів», віршів А. Міцкевича, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, А. Церетелі та ін.

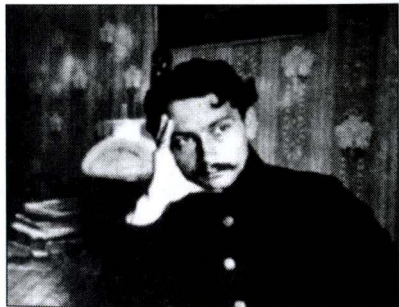
У вересні 1941 року поета заарештували, вочевидь, убачаючи «провину» митця в його «індивідуалістичній» та самозаглибленій творчості. У жовтні ув'язнених етапували, ведучи колону арештантів у бік Куп'янська. Та позаяк наступали німці, НКВСівці вирішили проблему просто: загнали в'язнів до клуні й підпалили. Містичним чином поет ніби передбачав власну загибель:

*В полум'ї був спервовіку
І в полум'я вёрнуся знову...
І як те вугілля в горні
В бурхливім горінні зникає,
Так розімчать, розметають
Сонячні вихори в пасма блискучі
Спалене тіло моє... [2:108].*

Літературний доробок В. Свідзінського складають лірика, поеми, переклади, казки у віршах. Твори публікувалися в періодиці, митець видав три книги і підготував до друку четверту, що так і не побачила світ за життя автора.

Дебютом поета вважають публікацію 1912 р. вірша «Давно, давно тебе я жду...» в журналі «Українська хата».

1922 р. у Кам'янці вийшла друком перша збірка В. Свідзінського «Ліричні поезії»; вона спричинилася до появи неохвальних відгуків у пресі. Хоча рецензенти й відзначали красу мови й «тонкі відчущання», поетові закидали обмеженість, релігійність, нецікавість для широких мас пролетаріату. Поза тим, уже перша книга автора виказує в ньому великого майстра слова. Хоча й зустрічаємо твори з легким серпанком учнівства на класиці української та російської літератур, проте вже тут чітко відчувається

глибина, окреслюється коло мотивів, що будуть провідними у ліриці митця й надалі: мотиви саду, сонця, сну, самотності, тиші, таїни тощо. Вражає наявність у тридцятисемирічного поета тем самотнього блукання, минулості, образів смерті й зникання. Так могла би сказати стара людина: «Все жду чогось, когось люблю...». Вочевидь, що поетика таємничості, містичного передбачення є визначальною у творчості автора. Вірші переважно класично побудовані, серед яких є сонети, мініатюри.

Лірика, написана у наступний, «харківський період» стає складнішою, герметичною, імпліцитною. Чуже місто, не вельми сприятливі умови життя, втрати, що випали на долю В. Свідзінського, роблять його поезію більш самодостатньою, бо автор не знаходить альтернативи врівноважувати

свої почування чимось іще, окрім цих же самих почувань. Хрестоматійні, багато разів цитовані слова «...Засвітився сам од себе...» дуже влучно характеризують такий стан, проте слід додати, що не лише засвітитися випало від себе самого, а й повсякчас «підтримувати вогонь» поетові доводилося теж самотужки.

1927 р. виходить друга книга — «Вересень»; критики звинувачують автора в обмеженості світогляду, надмірній самозаглибленості та елегійності, стверджують, що поет ніби перебуває поза добою. Майже хрестоматійним стало таке зізнання митця: «Мою книгу «Вересень»

З донькою Мирославою

критика полаяла за фаталізм. Я подумав, що не маю хисту, і перестав друкувати. Писав лише для себе й доньки. Не писати я не міг!» [3: 466].

Особисте життя В. Свідзінського також не склалося: з дружиною Зінаїдою Сулковською вони розійшлися, чоловік дуже сумував за донькою, яка жила з матір'ю. Пізніше кохання поета до його землячки Олени Чілінгарової було нерозділеним, могло тільки мрією зігрівати душу. 1933-го сталася трагедія — дружина митця Зінаїда померла — й він забрав дитину до себе, надалі виховував її сам. В. Свідзінський почувався винним у тому, що сталося, в його творчості звучать мотиви туги, втрати, самотності, пам'яті:

*Коли ти була зо мною, ладо моє,
Усе було до ладу,
Як сонце в саду,
А тепер розладнався світ, ладо моє [2:238].*

У 30-ті рр. поет працював дуже плідно, готував дві збірки — «Медобір» і ще одну без назви. Наприкінці 30-х спостерігаємо зрослу увагу до творчості митця. З ініціативи Ю. Яновського відбувається творчий вечір В. Свідзінського у Спілці письменників, 1940 року виходить його остання прижиттєва збірка «Поезії». Проте це не був підготований рукопис «Медобір», а скорочений у процесі роботи з редактором варіант: у багатьох вилучених віршах бо могли побачити «крамолу».

Провідними у творчості поета є мотиви саду, таїни, сонця-вогню, самотності, тиші-мовчання, минущості, руху до невідомого світу, втрати, пам'яті, сну, рослинний та бестіарний мотиви. Природа та її реалії постають рівнозначними з людиною учасниками подій, більше того, діють часом поза волею людини, без її участі. Показовими є образи царівни-ящірки, яку визволяють брати-місяці, казкового змія, вечора, що ховає лапи в мох тощо.

Своєрідним кредо автора є вірш «Холодна тиша. Місяцю надламаний...»:

Холодна тиша. Місяцю надламаний,
 Зо мною будь і освяти печаль мою.
 Вона, як сніг на вітах, умирилася,
 Вона, як сніг на вітах, і осиплеться.
 Три радості у мене неодіймані:
 Самотність, труд, мовчання. Туги злобної
 Немає більше. Місяцю надламаний,
 Я виноград відновлення у ніч несу.
 На мертвім полі стану помолитися,
 І будуть зорі біля мене падати [2:213].

Тиша постає у творах у двох протилежних іпостасях: як антонім живого і, з другого боку, як єдина можливість зберегти власну сутність, відчутти й висловити істинне. Печаль, самота і праця, котра забезпечує забуття, дозволяє не думати про минущість усього живого. Концепт надламаності, що реалізується через образ місяця («місяцю надламаний»), свідчить про надірваність душі героя та, відповідно, автора через утрати й життєві негаразди. Проте герой прагне нести «виноград відновлення» на противагу холодній ночі й мертвому полю.

На відміну від цього вірша, лірична дія котрого вписується в координати реальності, у творчості В. Свідзінського існують твори, де накладаються світи дійсності й казки. До таких поезій відносимо вірш «Вибігає на море човен...», який переносить читача в екзотичний часопростір.

Вибігає на море човен —
 Такі вигинисті груди.
 На човні капелюх, як сито,
 Попід тим капелюхом люди.

Небагато — один китаєць.
 В руках вудочка тростинова.
 Віють пальми, шугають баклани,
 На горах снігу обнова.

*А чомусь він сумний, китаєць.
Загадався, забув про вудку.
Виринає дельфін із моря:
— Китайче, не треба смутку.*

*— Ну як же не треба смутку!
Мій кораблик такий пасматий,
Сам я юний, тоненькі вуса,
Ще й червоні на мені шати.*

*А поглянь же ти — я невільний
І з такою вродою пишною
Примальований до фаянсу
Чиєюсь рукою зловтішною! [2:181].*

Ця поезія — промовистий приклад уміння володіти словом і смислом, яскравий образок на порцеляні, котрий оживає під рукою автора. Твір починається динамічно: перше слово поезії — «*вибігає*»; стрімкість початку змінюється повідомленням про наявність пасажирів у човні. Використано прийом гри із читачем, бо далі виявляється, що в човні пливе лише одна людина, китаєць. Сам початок вірша містить натяк на надзвичайність того, що відбувається, зображене має полиск іграшковості: надто «*вигинисті груди*» суденця позірно спричинені бажанням художника передати об'єм предмета. Тло дії теж відповідає загальній тональності («*Віють пальми, шугають баклани, / На горах снігу обнова*»). У третій строфі перед сумним китайцем виринає дельфін: «*— Китайче, не треба смутку*». У світовій символістиці дельфін — знак миролюбства, радості; це підтверджується змістом поезії. Четверта, п'ята строфи є відповіддю китайця, у словах героя міститься обґрунтування суму, самої появи китайця та розгадка змісту всього вірша, котра була засекречена до прикінцевих рядків твору. Герой щиро засмучений контрастом між даним йому і відсутністю можливостей знайти цьому застосування. Китаєць говорить, що має чудовий

човник і вроду, але має також неволю, що зводить нанівець усю цю пишноту.

Дізнаємося, що все змальоване — картинка на фаянсі. Та слід звернути увагу на одну деталь — спосіб оформлення цього повідомлення. Замість того, щоби написати, приміром, «*Намальований на фаянсі / Чиєюсь рукою зловтішною*», автор уживає форму «*Примальований до фаянсу*». Слово «*примальований*» має значення наближення, притягнення (навіть із доданням опору з боку об'єкта), прикріплення до чогось, а відтак, з'являється натяк на існування китайця ще до малюнку, на який його, живого, прималювали, позбавивши волі. Таким чином, крім опозиції «буденний світ — світ екзотичний», у творі є протиставлення світу живого, бажаного, потенційно існуючого та світу-примусу, що в нього вводяться люди, як персонажі малюнку на фаянсі. Фаянс — крихкий матеріал, тож прочитуємо тезу про минуність людського існування, недовговічність краси. З іншого боку, йдеться про вишуканий, може, ексклюзивний виріб, а отже, маємо вихід на протиставлення одиничного, довершеного кшталтованому, масовому.

Східний колорит вірша невинуватковий. Ученим упала в око тенденція містичного самозаглиблення та споглядальності творчості В. Свідзінського, дехто з них вів мову про близькість світогляду митця до східних релігійних систем, приміром, дзен-буддизму. Можна говорити про свідомі чи несвідомі перегуки, потенцію захоплення постулатами філософії Сходу широко освіченим В. Свідзінським. Форма східних поезій, рівень концентрації в них змісту, очевидно, були близькими поетові, тому екзотичні реалії, що зустрічаються у згаданих творах, налаштовують на певний спосіб сприйняття. Манера китайського малюнку з його вивіренистю, точністю ліній, оптимальністю у застосуванні оздоб якнайкраще відображена в поезії «*Вибігає на море човен...*», яка є прикладом екфразисного вірша.

Відтак, у творчості В. Свідзінського фігурують два світи — реальний та ірреальний, казковий, або дорослий та ди-

тячий світи. Часто звучить також тема балансування на межі таємничого краю та важкості вибору. Та, шукаючи для себе ідеального світу, герой не зупиняє вибір на світі казки; він захоплюється законами, що панують у казці, чіткою межею між добром і злом, однозначно окресленими стосунками мешканців такого світу. Тож риси світу казки можуть бути змодельовані на бажаний для героя світ, але не повністю замінити його. Адже казка для героя є знайомою, вона чи її елементи фігурують у багатьох творах В. Свідзінського, а ідеал так і лишається до кінця не окресленим і не зрозумілим — тому, що герой іще не знайшов, а відтак і не пізнав його.

Творчість В. Свідзінського, вписувана науковцями в рамки натурфілософської, міфософської лірики (поряд із раннім П. Тичиною, Є. Плужником, Б.-І. Антоничем), усе ж стоїть в українській літературі осібно. Сучасна дослідниця Е. Соловей пояснила це ситуацією безперервності традиції, продемонстрованою світоглядом та лірикою митця: вони є всуціль гармонійними, ніби на них зовсім не відбилися історичні та духовні катаклізми першої половини ХХ ст. [3]. Неповторним робить поета і спосіб відтворення ним світу — автор постає міфотворцем, оскільки метафори вже не сприймаються як такі, В. Свідзінський не прагне пояснити один предмет через другий, читач починає вірити, що описувані явища, деталі такими і є. Це провідна ознака міфологізації, при якій жоден складник

Меморіальна дошка на будинку Чернишевська, 59 (Національна спілка письменників України)

тексту не лишається рівнозначним своєму позапоетичному смислу. Отже, постать В. Свідзінського є унікальним явищем в українській літературі.

1. Райс Е. Володимир Свідзінський / Емануїл Райс // Медобір / Володимир Свідзінський. — [Б. м.], 1975. — С. 151—164.
2. Свідзінський В. Є. Твори : у 2 т. Т. 1. Поетичні твори / Володимир Свідзінський ; [вид. підготувала Елеонора Соловей]. — К. : Критика, 2004. — 581, [3] с. : іл. — (Відкритий архів).
3. Соловей Е. «Роботи і дні» поета / Е. Соловей // Твори: у 2 т. / В. Є. Свідзінський ; вид. підготувала Е. Соловей. — К., 2004. — Т. 1 : Поетичні твори. — С. 447—516. — (Відкритий архів).

ЗМІСТ

<i>Анатолий Андреев. Игорь Николаевич Бир —</i> Режиссер, Просветитель, Личность	3
<i>В. Е. Власко. 1911 год. Авиация Харькова.</i> События, люди	12
<i>О.С. Бакай, Г.І. Волокіта. Ранюк Юрій Миколайович</i> Великий українець, закоханий у Слобожанщину	21
<i>В.С. Войцєня. Памяти друга .....</i>	30
<i>Светлана Борисовна Глибицкая. Как «Освенцим без печей»</i> переплавил физика в писателя	34
<i>Сергій Гордєєв. Життя осяєне театром. ....</i>	47
<i>Елена Гроссу. Прерванная песня</i> Галины Шевелевой.	58
<i>Людмила Дьяченко. Оркестр «Харьковчанка».....</i>	64
<i>С.М. Емельяненко. Жизненный и творческий путь</i> Валентины Михайловны Сухаревой	69
<i>Олександра Ковальова. Беларуська легенда Харкова .....</i>	75
<i>Михаил Красиков. Нина Воронель:</i> из физиков — в лирики	82
<i>Александр Плотников. Режиссер, Учитель, Человек .....</i>	95
<i>Юлиана Юрьевна Полякова. Художник Павел Андрияшев</i> и харьковский театр начала XX века	104
<i>Александр Иванович Приймак. Вначале —</i> Необходимое введение.	122

<i>Наталія Василівна Проць. Деякі аспекти діяльності Миколи Федоровича Сумцова як гласного Харківської міської думи.....</i>	132
<i>В.И. Пушкарь. Выдающийся украинец, рожденный на Слобожанщине.....</i>	140
<i>Нина Спасская. Алексей Петренко.....</i>	158
<i>Антоніна Тимченко. Володимир Свідзінський (1885—1941).....</i>	163
<i>Н. Трипутина. Семейные альбомы харьковчан: цирковая династия Трипутиных.....</i>	173
<i>Ігор Шудрик. Третій нобелівський лауреат Харкова .....</i>	191

*Музей видатних харків'ян ім. К. І. Чульженко
за підтримки Департаменту культури
Харківської міської ради*

У МИЛОМУ МІСТІ МОЄМУ

В МИЛОМ ГОРОДЕ МОЕМ

*Музей знаменитых харьковчан
им. К. И. Чульженко представляет*

Музей видатних харків'ян ім. К. І. Шульженко
за підтримки Департаменту культури
Харківської міської ради

У МИЛОМУ МІСТІ МОЄМУ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 2

Музей
видатних
харків'ян
імені
К. І. Шульженко

Харків
«Майдан»
2017

УДК 908
У 11

*Художнє оформлення
В. Носаня*

У 11   **У милому місті моєму: Історико-краєзнавчий аль-**
манах. – Вип. 2. – Харків: Майдан, 2017. – 206 с.

УДК 908

© Автори статей, 2017